

สํานักการมหาวิทยาลัยพระเกียรติ *พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสฉลองสิริราชสมบัติครบ ๗๐ ปี ๖๖๘๙*

ปูชนียจารย์ของวงการศึกษาไทย

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์

• วิชาคือดวงเนตร

วิชาตัดสงสัย

วิชาชี้ผลพูน

วิชาคือดวงเนตร

ชนใดไร้วิชา

ต่างๆ ไปให้สิ้นสูญ

แม้อยู่พันพิสัยตา

สุดวิเศษของโลก

บอดยิ่งกว่าตาบอดเลย

(ประพันธ์เมื่อ กันยายน ๒๕๒๗)

• แม้จะมองในช่องว่างระหว่างฟ้า

แม้จะค้นในถ้ำเขาสักเท่าใด

แม้จะหากกลางห้วยสมุทรใหญ่

ในโลกนี้หาไม้ที่พันกรรม

• ขาขึ้นพบผู้ใด

ขาลงถ้ำหากมี

อ่อนน้อมไว้เป็นการดี

อาจพบเขาเหล่านั้นเอง

(๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๗)

• ปวงธรรมมีดวงใจ

ปวงธรรมมีดวงมาน

หากจิตสงบฟ่องใส

ความสุขย่อมตามมา

นำหน้าไปเป็นแก่นสาร

มาประกอบเป็นเนื้อหา

จะพูดใดทำใดนา

เหมือนฉายาไมทั้งตน

(๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕)

ศาสตราจารย์หม่อมหลวงจรัสฯ นพวงศ์

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरायุ นพวงศ์ เริ่มการศึกษาที่โรงเรียนราษฎร์เล็ก ๆ แถบใกล้บ้าน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ ขณะที่มีอายุ ๙ ขวบ ได้เข้าเรียนที่โรงเรียนเทพศิรินทร์ เรียนอยู่โรงเรียนนี้จนกระทั่งจบชั้นมัธยมศึกษาบริบูรณ์ แผนกภาษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ หลังจากนั้นได้ศึกษาที่คณะอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลักสูตรประโยคครูมัธยม โดยได้รับทุนการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरायุ นพวงศ์ ได้รับประกาศนียบัตรครูมัธยม ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ต่อมาเมื่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขยายหลักสูตรอักษรศาสตร์ขึ้นปริญญาตรี ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ ก็ได้กลับเข้ามาศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีก จนได้รับพระราชทานปริญญาบัตรอักษรศาสตรบัณฑิต ใน พ.ศ. ๒๔๗๘

ในขณะที่เป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น นอกจากจะเป็นนักศึกษาที่เรียนดี เรียนเก่ง แล้ว ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरायุ นพวงศ์ ยังมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งนิสิตจัดขึ้นหลายด้าน เช่น เป็นนักเขียนประจำหนังสือ “มหาวิทยาลัย” ส่วนใหญ่จะนำพุทธวจนะหรือสุภาษิตเป็นภาษาบาลี และอธิบายความหมายเป็นโคลง ท่านดำรงตำแหน่งกรรมการชมรมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งหม่อมเจ้า วรณไวทยากร วรวรณ (กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์) ทรงริเริ่ม และทรงเป็นประธานชมรม เป็นสมาชิก Glee Club ซึ่ง Professor Daries เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งขึ้น

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरायุ นพวงศ์ ได้รับเลือกจากคณะกรรมการสโมสรนิสิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้เป็นกรรมการและเหรียญกิตติมศักดิ์คณะกรรมการจัดงานแสดงละครประจำปีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย งานนี้เป็นงานใหญ่ของนิสิตจุฬาฯ ซึ่งประชาชนให้ความสนใจมาก

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरायุ นพวงศ์ สอบชิงทุน ก.พ. และได้รับทุนให้ไปศึกษาวิชาโบราณคดีวันออก ที่ประเทศอังกฤษ ตามความต้องการของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุนนี้ มีกำหนดเวลา ๖ ปี ในปีแรกเป็นที่เตรียมตัว ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरायุ นพวงศ์ ได้ไปเรียนภาษาสันสกฤตที่วิทยาลัยบูรพาและแอฟริกันศึกษา (The School of Oriental and African Studies) แห่งมหาวิทยาลัยลอนดอน จากนั้นได้ไปเรียนที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ในสำนักทรินิตี (Trinity College) สาขาวิชาภาษาโบราณคดีวันออก ท่านเป็นนักศึกษาที่เรียนดี สอบได้เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง เมื่อเกิดสงครามมหาเอเซียบูรพาขึ้น ในช่วงแรกศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरायุ นพวงศ์ ได้ทำงานไปด้วยในขณะเรียน

ในเดือน มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरायุ นพวงศ์ ได้สมัครเป็นเสรีไทย และต่อมาได้เป็นทหารในกองทัพอังกฤษ หลังจากปลดประจำการเมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरायุ นพวงศ์ ได้กลับไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ อีกครั้งหนึ่ง วิชาที่เรียน ได้แก่ ภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี ภาษาประกฤต และวรรณคดีสันสกฤต ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरायุ นพวงศ์ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ และได้เดินทางกลับประเทศไทย ท่านได้รับปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้รับทุนการศึกษาไปศึกษาวิชาภาษาศาสตร์ที่สหรัฐอเมริกา และได้รับปริญญาโททางภาษาศาสตร์ (M.A. in Linguistics) จากมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

อันพิเศษนี้ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ จึงได้รับพระราชทานเกี่ยวทองคำ อันเป็นเครื่องแสดงเกียรติคุณทางด้านภาษาไทยและวรรณกรรมไทย และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ยกย่องให้ท่านเป็นครูฐานียบุคคล คือ เป็นครูที่ศิษย์ทั้งปวงเคารพรักและเทิดทูนด้วยศรัทธา

ในด้านการทะนุบำรุงส่งเสริมภาษาไทย ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ ได้มีส่วนสำคัญยิ่งในการจัดตั้งและดำเนินงานชุมนุมภาษาไทยของคณะอักษรศาสตร์ และเป็นผู้หนึ่งซึ่งรับผิดชอบในการจัดประชุมทางวิชาการ ณ ห้อง ๑๐ ตึกอักษรศาสตร์ ในวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชหฤทัยเป็นห่วงภาษาไทยว่ามีแนวโน้มไปสู่ความตกต่ำ จึงได้เสด็จพระราชดำเนินไปร่วมประชุมและพระราชทานพระราชหัตถ์ต่อการใช้ภาษาไทย อันทรงคุณค่ายิ่ง

ต่อมารัฐบาลได้ประกาศให้วันที่ ๒๙ กรกฎาคม ของทุกปีเป็นวันภาษาไทยแห่งชาติ งานวันทรงดนตรี ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชาวจุฬาฯ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เป็น “โฆษก “ งานวันทรงดนตรีอยู่หลายปี

การทำงานในระดับชาตินั้น ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการในสมัยที่ ฯพณฯ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ระหว่างวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ ถึง วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๘ และต่อมาก็ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัย โดยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเลขาธิการและคณะกรรมการบริหารมูลนิธิอานันทมหิดลเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ตำแหน่งองคมนตรี ตั้งแต่ วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ จวบจนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรม

งานที่เป็นวีรกรรมของศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ ที่สำคัญมากงานหนึ่งก็คืองานเสรีไทย ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นยกทัพเข้าบุกประเทศไทย เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ มีผลให้คนไทยทั้งในประเทศไทย อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา รวมตัวกันต่อต้านญี่ปุ่นโดยใช้ชื่อว่า เสรีไทย ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ กับเสรีไทยอีก ๓ คน ได้รับมอบหมายให้ทำงานด้านข่าวสาร สังกัดกระทรวงการสนเทศ มีสำนักงานที่กรุงนิวเดลี เป็นงานหนัก ทำงานเกี่ยวกับการประมวลข่าวสารในประเทศไทยทั้งหมด มีการรวบรวมข่าวจากหนังสือพิมพ์และเอกสารต่าง ๆ ฟังและจดข่าวทางวิทยุกระจายเสียงจากประเทศไทย แปลเป็นภาษาอังกฤษ และงานส่งวิทยุกระจายเสียงภาคภาษาไทยจากสถานีวิทยุฮอลันดาอินเดียดีโอ

ระยะหลังศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ ต้องเดินทางไปทำงานในศรีลังกาและสิงคโปร์ งานที่ทำก็เป็นประเภทเดียวกัน

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ ได้รับยศร้อยเอกแห่งกองทัพบกอังกฤษ หลังจากญี่ปุ่นเซ็นสัญญาสงบศึกแล้ว ก็เดินทางเข้าประเทศไทย ต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ร้อยเอก หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ ได้เดินทางกลับไปอังกฤษเพื่อปลดประจำการ แล้วกลับเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์จนสำเร็จการศึกษา หลังจากนั้นจึงเดินทางกลับประเทศไทย

ผลงานทางวิชาการและการได้รับการเชิดชูเกียรติ

ผลงานเขียนของศาสตราจารย์ หม่อมหลวง จิรายุ นพวงศ์ มีลักษณะเป็นบทความและบทปาฐกถา เช่น บทความชื่อ ภาษาบาลีอย่างง่าย อักษรวิธีในศิลาจารึกหลักที่ ๑ วิเคราะห์ภาษาบาลีสันสกฤตในมหาชาติคำหลวงและวัฒนธรรมไทย ได้รับอะไรจากมหากาพย์ นอกจากนี้คำบรรยายการสอนวิชาต่าง ๆ ของศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ มีผู้นำมา เรียบเรียงและจัดพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ จิรายุพนธ์ ๘๐ ปี สองศาสตราจารย์ แสดงให้เห็นถึงความรู้อันลึกซึ้งกว้างขวาง และการสอนที่เป็นระบบทำให้เข้าใจง่าย นอกจากนี้ในระหว่างที่อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดบวรนิเวศวิหารเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้ช่วยดำเนินการจัดทำพทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ ด้วย ความอุตสาหะวิริยะ ท่านได้ช่วยงาน ตั้งแต่ต้นจนแล้วเสร็จ ตรวจสอบความถูกต้องจนเป็นพทานุกรมที่สมบูรณ์ยิ่ง

การได้รับการเชิดชูเกียรติ

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถทางภาษาไทยและภาษาบาลีอย่าง แดกฉานเป็นที่ประจักษ์ ท่านจึงได้รับการยกย่องจากหน่วยงานและสถาบันต่าง ๆ เช่น

ได้รับพระราชทานปริญญอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๙

ได้รับประกาศเชิดชูเกียรติเป็นปูชนียาจารย์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕

ได้รับพระราชทานเกี่ยวทองคำ ในฐานะผู้ส่งเสริมทำนุบำรุงภาษาไทยและใช้ภาษาไทย ได้ถูกต้อง พ.ศ. ๒๕๓๗

ได้รับประกาศเชิดชูเกียรติเป็นปูชนียบุคคลด้านภาษาและวรรณกรรมไทยของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. ๒๕๓๗

ได้รับประกาศเชิดชูเกียรติเป็นนิสิตเก่าอักษรศาสตร์ดีเด่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๗

ได้รับประกาศเชิดชูเกียรติเป็นผู้อนุรักษ์มรดกไทยดีเด่น เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทย พ.ศ. ๒๕๓๗

เป็นราชบัณฑิต สำนักศิลปกรรม ประเภทวรรณศิลป์ สาขาวรรณคดีและภาษาศาสตร์

เป็นประธานคณะราชบัณฑิตที่ปรึกษา ราชบัณฑิตยสถาน

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ อันมีค่าสูงยิ่งแก่ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ที่สำคัญ เช่น

- พ.ศ. ๒๕๒๑ มหาวชิรมงกุฏ
- พ.ศ. ๒๕๒๓ มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก
- พ.ศ. ๒๕๒๔ ปฐมจุลจอมเกล้า
- พ.ศ. ๒๕๓๒ เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๙ ชั้น ๒

ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ เป็นผู้ที่มีเกียรติประวัติอันงดงามเป็นความภาคภูมิใจ อย่างยิ่งของ ชาวจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ท่านเป็นปูชนียาจารย์ที่แท้จริงของศิษย์ เกียรติยศสูงยิ่ง ประการหนึ่งของท่านก็คือ ได้เป็น พระอาจารย์ถวายพระอักษรวิชาภาษาบาลี สันสกฤต แต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตั้งแต่ยังทรง ศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและระดับปริญญา พระองค์ทรงเป็นศิษย์ของ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจิรายุ นพวงศ์ ที่ได้รับ การถ่ายทอดความรู้ด้านภาษาบาลี สันสกฤต มากที่สุด

ชีวิตในบั้นปลาย ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ เริ่มป่วยเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ และเข้ารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์หลายครั้ง ประวัติที่ปรากฏในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ ได้ระบุไว้ว่า “เมื่อเจ็บป่วยแต่ละครั้ง ก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เป็นคนไข้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทั้งยังพระราชทานบัตรอวยพรวันเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ มีข้อความเป็นภาษาไทยว่า อวยพรให้มีอายุยืนยาว ทำให้ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ ซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ มีกำลังใจที่จะต่อสู้กับโรคร้าย ไข้เจ็บและมีชีวิตยืนยาวต่อมาอีกนับเป็นเวลากว่า ๑๐ ปี นอกจากนี้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ก็ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมหลายครั้ง พร้อมพระราชทานของขวัญ อาทิ แพรเพลาะจากประเทศจีน แพรเพลาะผืนนี้ ศาสตราจารย์ หม่อมหลวงจिरายุ นพวงศ์ ได้ใช้เรื่อยมาจนตลอดชีวิต”

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการผู้จัดทำหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ ศาสตราจารย์หม่อมหลวง จิรายุ นพวงศ์ กรุงเทพมหานคร : สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ ๒๕๕๗.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พระแก้วทองคำ พุทธศักราช ๒๕๓๗ หน้า ๖-๗
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (๒๕๑๕). *สี่ศาสตราจารย์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
ดุษฎีพร ชำนิโรคคานต์, บรรณาธิการ. ๘๐ ปี สองศาสตราจารย์ จิรายุ นพวงศ์. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย จัดพิมพ์ กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด ๒๕๓๕.
ปราณี ปราบริปู และสตีเดีย อมรสมานกุล, บรรณาธิการ. สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. *เกียรติคุณปูชนียาจารย์ด้านภาษาไทย เล่ม ๑* กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว ๒๕๔๒
อำไพ สุจริตกุล บรรณาธิการ อาจารย์ยามิวันท์ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไตรณสาร ๒๕๓๙.

